

Cserna-Szabó András – Fehér Béla: Ede a levesben (gasztkrimik)

– részlet –

Vita Illuminativa

– Hamvas Béláról és barátjáról, a Megváltó Boristenről –

„Én is elgondolkoztam erről, mint sok más embertársam, és tünődéseim eredménye az, hogy nagy hajlandóságot érzek a szeszes italok után való vágyódást, mely az állatok előtt ismeretlen, kapcsolatba hozni a jövőn való aggódással, nyugtalansággal, amelyet az állatok szintén nem ismernek; és nagy hajlandóságot érzek úgy tekinteni e kettőt, mint az utolsó holdalatti világforradalom remekművének: az embernek két megkülönböztető főtulajdonságát.”

Jean Anthelme Brillat-Savarin

1945 verőfényes nyarán Budapest romokban. Még nem dőlt el semmi. Némelyek európai független demokráciáról álmodnak, mások biztosak abban, hogy a pokol után újabb pokol következik, szovjet típusú diktatúra. Hamvas Béla fővárosi könyvtáros ekkor Balatonberényben vakációzik. Úgy mondják, szinte egyetlen lélegzetre írja meg *A bor filozófiája* című esszéjét, vallásfilozófiai vázlatát, ateistáknak szóló imakönyvét.

Nem kétséges, ha Balatonon nyaraló könyvtárosunk csak könyve első tizenhárom oldalát írta volna meg, aztán a vakáció további részét pancsolással tölti, a magyar gasztrológia már ekkor is sokkal gazdagabb lett volna. Krúdy Gyula tizenkét éve halott, a csendet valakinek meg kellett törnie, és Hamvas megtörte. Ki kellett végre újra mondani, hogy Istent szólíthatjuk csóknak, márnak és főtt sonkának, de legfőképpen bornak. És Hamvas kimondta. A harcot újra fel kellett vennünk az antialkoholisták és a korpán-vizen élő pietisták ellen. Hamvas felvette. Béla, a mi Bélánk hirtelenjében a bor világtörténetét is felvázolta. Ez a hamvasi gasztróhistoria természetesen három nagy korszakból áll. A Noé előtti időből, mikor az emberiség még nem ismeri a bort, csak álmodozik róla. A Noé utáni korból, mely az első szőlőtöke elültetésével kezdődik. Az utolsó szakasz a víz borrá változtatásával indul. A vég kezdete. „Mi jelenleg ebben a korban élünk” – írja Hamvas.

Máskor száz évig nem történik ennyi a hazai gasztronómiai gondolkodásban, mint most ebben a 13 oldalban. Drága kincsünk ez nekünk, akik csókkal, márnal, sonkával, borral dolgozunk.

És a könyv még csak ezután kezdődik. Béla fürdőnadrágot húz, megmártózik a Balatonban, majd egy szomorúfűz árnyékában cigarettára gyújt, bort önt poharába, tollat ragad, és lefekteti minden magyar gyomormélet alapjait. Égető szükségünk volt erre, hosszú századok óta beszéltünk úgy ételről, italról, nőről, Istenről, hogy az ízeletés bölcséletének fundamentuma hiányzott. Mert e negyvenötös, kánikulai délután óta tudjuk, hogy szájunkkal vagyunk a világhoz növe. Hogy ez az egyetlen közvetlen kapcsolatunk. Hogy csakis akkor tudjuk meg valamiről, hogy micsoda, ha megízleltük. Hogy csakis akkor ismerünk meg egy nőt, ha megcsókoltuk, vagyis ettünk belőle, s ő evett belőlünk.

Erről az alapköről visszatekintve valahogy sokkal jobban értjük mindazt, amit magyar nyelven a gyomorról írtak. Innen szétnézve világosabb, miért szerette Mikes Kelemen úgy a nényét, mint a káposztát, mit látott Szindbád a velőcsont közepében, miért gondolta úgy Rejtő Jenő, hogy konyhaművészettel megjavítható lenne az emberiség.

A fővárosi könyvtáros belenéz a magyar tenger víztükrén csillogó lemenő Napba, és azt mondja, a bor Isten maszkja. Egy embertelen és ateista kor hajnalán azt javallja, a puritán

szívidióták ellen harcoljunk disznótorral. Szűzpecsenye, hurka, friss kolbász, ecetes paprika, hagyma, baracklekváros fánk, két üveg szekszárdi, s a terrorista pietista Istenre cseréli az elvet. Talán ha Rákosi Mátyás részt vesz ebben a tor-kúrában, másképp alakulnak a dolgok. Sajnos a terápiára nem kerülhetett sor, Hamvas ugyanis nem volt kéznél. 48-ban kényszernyugdíjazzák, Szentendrén lesz földműves, majd Inotán és Tiszapalkonyán raktáros. Ez a földműves írta a Karnevál című nagyregényt, a raktáros pedig a Patmosz című esszéfüzért. Istenem, ilyen a magyar paraszt, néha összedob egy párkötetes regényfolyamot!

Nézzék csak ezt a negyvennyolc éves férfit, ahogy borosflaskával a kezében a hegyoldalon kaptat a ház felé. Túl van két nagy háborún, sebesüléseken, nőkön, lakását bomba vitte el, kéziratái elégték, a haja hullik már, és az első mély ráncok is megjelentek arcán. Leül a kőpadra a nagy diófa alá, újra önt, felhörpinti, nézi a csillagos eget, s a papirosra vési: „Minden borban kis angyal lakik, aki, ha az ember a bort megissza, nem hal meg, hanem az emberben lakó megszámlálhatatlanul sok kis tündér és angyal közé kerül. Amikor az ember iszik, az érkező kis géniust a már bent lévők énekszóval és virágesővel fogadják. A tündérke el van bűvölve és az örömtől majd meggyullad. Az emberben ez az örömláng árad el, és őt is elragadja.”

Szerb Antal jól mondja, hogy a nagyok nem félnek a gicctől. Hamvas sem fél. Se a gicctől, se a szóisméltéstől, se a komcsiktól. Nincs mitől félnie. Aki a jó vallásban él, a mámorvallásban, aki szájával van a világhoz kötve, akinek van bora, annak nincs mitől rettegnie. Akinek személyes haverja Dionüszosz lüsziosz, a Megváltó Boristen, annak nincs félnivalója. Se stílisztától, se kommunistától.

Aki pedig nem fél semmitől, az az angyalok énekszava és virágesője közepette a berényi éjszakában tovább építheti a magyar gasztrózófia alapját. Értekezhet az ízek ízéről, mely a napon érlelt női comb belső részén terem. Megkülönböztetheti a múzsai bornépeket a barbár pálinkanépektől – akár még úgy is, hogy az a történelmi tényekkel köszönő viszonyban sincs, hisz nem remeg ő a historikustól sem. Beszélhet sík és hegyi, szőke és sötét, hím és női, logikus és misztikus, drámai és parázna borról. Dicsérheti a tüzbor, és leköpheti a novabort, az ördög borát. Elárulhatja, miért erotikusabb az ivás az evésnél, miért cseppfolyós csók a bor. Elkészítheti egy nagy magyar borkatalógus vázlatát, a Kecskeméтитől a Csopakin át a Szentgyörgyhegyiig. Megalkothatja a szájharmóniák összhangzattanát. Kijelölheti az alapszínhármast az étel, ital, dohány háromszögben. Létrehozhatja a Borágy Tanszéket, melynek első professzora lesz, s hangsúlyozhatja a füstölt szalonna, a kenyér és a zöldpaprika klasszikus érdemeit. Kitérhet kenyerekre, lángosokra, tésztákra, zöldségekre és a dohányharmóniákra is. Felrajzolhatja a térképre az ízek négy világégtáját. Kijelentheti, hogy az éhség a gyomor sötétsége, az étel pedig a fény. Megmutathatja a nedvek útját: hogyan lesz a vízből bor, a borból vér. Bevezetheti olvasóját a poharak metafizikájába. Elmagyarázhatja, miért nem hiányozhat nőből, borból a szakrális kurvaság.

Azt csinálhat, amit csak akar. Hamvas Béla Isten akaratából szabad ember. Jöhet a vészek kora, a vér bíbora, ő benéz a maszkok mögé. Lehetne szerény is, lenne mire. De minek? A szerénység elég alacsony formája a gyávaságnak. Tudja ő nagyon jól, mit csinál: „Nemcsak célom, hanem becsvágyam is, hogy (...) az alapot minden jövődő borfilozófia számára megvessem. Mint ahogy Kant minden elkövetkezendő filozófia döntő gondolatait mondja ki, amelyeket el lehet fogadni, vagy amelyekkel szembe lehet szállni, de megkerülni és el nem hangzottnak tekinteni többé sohasem, úgy én is (...) a bor metafizikájának egyetemes érvényű és időtálló eszméit kívánom leírni.”

Azért némi szerénység mégis vegyül ebbe a vallomásba. Hiszen Béla nemcsak a bor filozófiáját írta meg, de a magyar gasztronómia metafizikájának alapjait is lefektette. Csakis azért sikerülhetett ez neki, mert úgy tudott inni, mint Szókratész. Félelem és túlzás nélkül.

A továbbiakról most csupán annyit: Hamvas huszonhárom és fél évvel a berényi nyár után még csinált egy gargantuai vaskos tréfát. A gyilkos és puritán ateisták nagy ünnepére,

november 7-re időzítette halinapját. Úgy halt meg, ahogyan élt. Levélcíme: a Megváltó
Boristen Pincéje, Hetedik Mennyország.